

AZIJA MED TIGRI IN MALIKI

Misijonske razstave v Sloveniji v prvi polovici 20. stoletja

Izvirni znanstveni članek | 1.01

Datum prejema: 15. 1. 2020

Izveček: Članek obravnava misijonske razstave na Slovenskem v prvi polovici 20. stoletja. Umešča jih v širši kontekst in zgodovinski razvoj tovrstnih razstavnih praks ter se podrobneje posveča zbirkam kuriozitet in zgodnjim misijonarskim muzejem, pa tudi prepletu misijonskega in etnografskega pristopa. Razdelja povezavo med misijonskimi muzeji kot stalnimi in razstavami kot začasnimi postavitvami. Še zlasti analizira iniciative, ki so prispevale k organizaciji teh razstav, in fenomene, ki so izšli iz teh razstavnih praks. Podrobneje se posveča tudi postavitvam na Ljubljanskem velesejmu ter potujočim in enkratnim misijonskim razstavam.

Ključne besede: misijonske razstave, misijonski muzeji, misijonske družbe, Slovenija, zgodnje 20. stoletje

Abstract: The paper deals with missionary exhibitions in Slovenia in the first half of the 20th century. It contextualizes them within a wider framework and historical development of such exhibition practices. It puts a special focus on the collections of curiosities and early missionary museums, while also analysing the intertwined missionary and ethnographical approaches. It also analyses the relation between permanent missionary museums and temporary exhibitions. It explores the initiatives that contributed to the organisation of the exhibitions and the phenomena that developed from the exhibition practices. It provides a detailed analysis of the displays that were part of the Ljubljana Fair, both travelling exhibitions and one-time missionary exhibitions.

Keywords: missionary exhibitions, missionary museums, missionary societies, Slovenia, early 20th century

Uvod

Prve dni septembra 1930 je v ljubljanski park Tivoli obiskovalce vabila peta jesenska prireditev Ljubljanskega velesejma, znana tudi kot Ljubljana v jeseni.¹ V paviljonih je bilo predstavljenih več tematik. Osrednja razstava, katere pokrovitelj je bil dr. Anton Korošec, tedaj »minister za šume in rude« (Dular 1930: 8), je bila posvečena gozdarstvu in lovu, predstavljene so bile še lesna industrija, obrt, higiena in celo kinologija. V paviljonu K je prvič gostovala tudi »misijonsko-etnološka razstava«, ki je v dveh prostorih povezala veliko število raznolikih razstavnih predmetov, med drugim neprenehoma delujoči avtomatski tiskarski stroj, kožo mandžurskega tigra in budistične kipe. Ob obisku visokih gostov sta se razstavljenim predmetom pridružili še v kimona oblečeni znana ljubljanska Japonka Tsuneko (Marija) Skušek in njena hči.

Ljubljanska prireditev ni bila za tisti čas nič nenavadnega, podobne velesejme in pripadajoče etnološke in/ali misijonske razstave so prirejale vsa večja evropska in tudi

ameriška mesta. Slovenski del te zgodbe, ki je bila še zlasti dinamična v obdobju med obema vojnama, pa doslej z nekaj izjemami ni bil podrobneje raziskan in predstavljen, čeprav je to zanimivo tako za zgodovino misijonov kot zgodovino slovenskih stikov z zunajevropskimi deželami. Delno so, večinoma v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani, ohranjeni tudi predmeti s teh razstav, žal pa se je v vojnem in povojnem obdobju za številnimi izgubila sled. V članku misijonske razstave na Slovenskem najprej umestim v širši kontekst in zgodovinski razvoj, v nadaljevanju pa analiziram tako misijonske razstave na Slovenskem v prvi polovici 20. stoletja kot iniciative, ki so prispevale k njihovi organizaciji, ter pojave, ki so izšli iz omenjenih razstavnih praks.

Nastanek misijonskih razstav in misijonskih muzejev

Misijonske razstave so – prav tako kot misijonski muzeji, o katerih več v nadaljevanju – nastale iz uveljavljene in dobro organizirane prakse zbiranja predmetov in dokumentov v misijonih in dokumentiranja misijonarskih aktivnosti. Z zbiranjem predmetov, ki so bili bodisi didaktično reprezentativni bodisi navdušujoče nenavadni (ali kar oboje hkrati), so kot misijonarji organizirano začeli že jezuiti. V zgodnjem obdobju jezuitskih misijonov sta bili zbiralna in razstavna praksa ločeni, predmete, ki so

¹ Ob vsakoletnih velesejemskih prireditvah, ki so bile bolj tržnega značaja in so jih na sejmišču v Tivoliju pripravljali od leta 1921, je bila od leta 1926 vsako leto v začetku septembra tudi razstava Ljubljana v jeseni. Ta malce bolj izobraževalna razstava je privabljala širšo publiko, poleg tržnih je predstavila tudi domoznanstvene in druge poljudne vsebine (prim. Dular 1940: 80–82).

* Helena Motoh, dr. filozofije, izr. prof., višja znanstvena sodelavka, ZRS Koper; helena.motoh@zrs-kp.si. — Pričujoči prispevek je nastal v okviru projekta Vzhodno-azijske zbirke v Sloveniji: Vpetost slovenskega prostora v globalno izmenjavo predmetov in idej z Vzhodno Azijo (2018–2021) (št. J7-9429) in programske skupine Azijski jeziki in kulture (P6-0243), ki ju iz državnega proračuna financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS).

jih zbrali misijonarji, so razstavljali ugledni posamezniki in družine, pozneje pa tudi evropske institucije. Jezuitska praksa zbiranja predmetov se je vpela v tradicijo sorodno organiziranih zbirk, t. i. kabinetov čudes, ki so vse od renesanse navduševali evropsko elito. Sprva je beseda »kabinet« v različnih jezikovnih inačicah pomenila omaro, v kateri lastniki hranijo dragocene in redke predmete in primerke. V bližnjih nemško govorečih krajih je ta omara dobila posebno ime – *Kunstschränk* (Hooper-Greenhill 1992: 120). Ko so izrazi za »kabinet« že začeli označevati posebne sobice ali sobe, namenjene razstavljanju zbranih kuriozitet, se je njihovo ustvarjanje in vzdrževanje razširilo kot priljubljena zabava premožnih in izobraženih in kot znamenje prestiža. Kabineti čudes so bili namenjeni predvsem ogledovanju in občudovanju izbrane publike, niso pa še imeli značaja za javnost odprtih zbirk.

Kot ugotavlja Eileen Hooper-Greenhill (1992: 84), verjetno ni naključje, da so se kabineti čudes pojavili prav v renesansi, ko se je premestilo razmerje spoznavajočega subjekta do stvarstva in sveta. Srednjeveški kozmološki svet urejene kreacije, simetrije in redov je zdaj z reprezentacijo poustvarjen v kabinetih čudes; to pa je sedaj že človeška in ne božja domena, je delo aktivnega renesančnega subjekta, informiranega in formiranega z dognanji zgodnje moderne znanosti. S to prelomnico je že zaznamovana delitev med umetnostjo – človeškimi artefakti in *naturalio* – rastlinami, živalmi in predmeti iz narave. Kabineti čudes so na prvi pogled izgledali kot kaotično organizirane zbirke, v njih so kitovi okli stali ob oljnih slikah, minerali ob nagačenih živalih, okultistični predmeti pa ob zemljevidih daljnih dežel. Po Hooper-Greenhillovi je treba pogledati tudi onkraj kuriozitetnosti in prepoznati drugo plat teh asemblažev, v kateri osvobojeni renesančni subjekt poskuša svet reprezentirati in nato občudovati kot *theatrum mundi* (Hooper-Greenhill 1992: 82), ki ga je (po)ustvaril, kategoriziral in obvladal z močjo svojega razuma.

Ta dvojnost čudenja in organizirane reprezentacije vsaj v zgodnjem obdobju zaznamuje tudi muzeje, ki so postopoma nastajali iz prakse ustvarjanja kabinetov čudes, številne elemente te logike pa lahko prepoznamo tudi v specifičnem žanru misijonskih razstav in misijonskih muzejev. Za prvi jezuitski muzej velja zbirka, ki jo je sredi 17. stoletja v rimskem jezuitskem kolegiju – sprva v svoji lastni spalnici – zbral jezuitski polihistor Athanasius Kircher. Poznejši *Museum Kircherianum* je poleg Kircherjevih izumov, mehanizmov in drugih kuriozitet postopoma vse več predmetov pridobival iz misijonov (prim. O'Malley idr. 1999: 179; Merrill 1989: xxvii), še zlasti močna je bila Kircherjeva fascinacija s Kitajsko. Kot nekakšna tiskana verzija kabineta kitajskih čudes je leta 1667 izšlo njegovo veliko delo *China Illustrata* z natančnimi opisi in prikazi kitajskih posebnosti, flore, favne, pisave, mitologije in marsičesa drugega.

Po zatonu jezuitskih misijonarskih podvigov v drugi polovici 18. stoletja in drugih spremembah v misijonarskih aktivnostih sta do ponovnega razmaha misijonskih muzejev in razstav minili še dve stoletji. V 19. stoletju so misijonarske zbirke začele ponovno nastajati v povsem drugem kontekstu. V številnih delih sveta so katoliške misijone zamenjali protestantski, novemu obdobju misijonarjenja pa je svoje dodal tudi razcvet kolonializma; ta razlika je bila še zlasti opazna v odnosu do azijskih dežel in ljudstev. Zbirke s prikazom posebnosti daljnih dežel so najprej – ločeno od misijonarskih podvigov – začele nastajati pod pokroviteljstvom kolonialnih družb. Vzhodnoindijska družba je v prostorih svoje londonske uprave že leta 1801 odprla prvi »Vzhodnoindijski muzej« (Siegel 2008: 314), ki je prikazoval tako budistične kipce kot nagačene živali in odlitke obrazov, dlani in stopal »vseh plemen Severne Indije«. Že površen pregled naštetih predmetov pokaže, da je muzej vključil tudi predmete iz delov Azije, ki jih oznaka »Vzhodna Indija« sicer ni vključevala – Kitajske, Japonske ipd. Tovrstna geografska – in prav tako historična – ohlapnost je bila značilnost kolonialnih muzejev, ohranjale pa so jo tudi misijonarske zbirke.

Ponovno oživitev misijonskih muzejev je nato sprožil razcvet protestantskih misijonarskih prizadevanj (Siegel 2008: 314). Poleg številnih v misijonih razstavljenih zbirk so misijonarske družbe začele razstavne zbirke organizirati tudi v matičnih deželah, med prvimi leta 1814 odprti muzej Londonske misijonske družbe. V njem so bili predmeti, zbrani na Tahitiju, Kitajskem, v Južni Ameriki in Južni Afriki (Wingfield 2017a: 231). Predstavitev verstev, ki so se jim domorodci odpovedali ob prevzemu krščanstva, je bila med ključnimi muzejskimi vsebinami. Kot opozarja Chris Wingfield, pa v teh postavitvah ne smemo videti le propagandnega orodja, saj so poleg tega (vse bolj) poudarjale tudi druge vsebine: floro in favno, lokalne proizvode, oblačilno kulturo in orožje (prim. Wingfield 2017b: 109–128).

Kolonialne razstave so se začele v drugi polovici 19. stoletja prepletati s t. i. svetovnimi razstavami, ki so na enem mestu prikazovale produkte in specifične držav sveta. Temu novemu poskusu globaliziranega *theatrum mundi* so se sprva pridružile protestantske, pozneje pa tudi katoliške misijonske družbe. Za katoliške zbirateljske in razstavne prakse je bila prelomnica velika misijonska razstava leta 1925 v Vatikanu. Pod pokroviteljstvom papeža Pija XI. jo je zasnoval Wilhelm Schmidt, verbit, tj. član Družbe božje besede.² Vsebinsko misijonske razstave je bistveno zaznamovala Schmidtova specifična religiološka teorija, ki jo je razvil v dvanajstih knjigah monumentalnega dela *Izvor ideje Boga* (Schmidt 1912–1954). Schmidt je dokazoval

2 O kompleksnem odnosu verbitov do lokalnih prebivalcev in njihovih verovanj v krajih, kjer so delovali, ter o zbirateljskih praksah na terenu prim. Corbey 2015.

obstoj primarnega monoteizma, od katerega naj bi se ljudstva sveta z materialnim razvojem oddaljila. Šele katoliška vera naj bi ta ljudstva popeljala nazaj k monoteizmu. To teorijo je s predmeti, zbranimi v misijonih po vsem svetu, prikazal v osrednjem delu razstave, t. i. etnološki galeriji (Paine 2013: 85–86). Vatikanska misijonska razstava je v katoliškem svetu sprožila pravo gibanje misijonskih razstav in muzejev. Ti so hkrati igrali več vlog, poleg očitne – popularizacije misijonskega dela, ki naj privabi potencialne misijonarje in donatorje – so bile njihove ambicije tudi didaktične. Domači javnosti so s predmeti, slikovnim gradivom in z drugimi, včasih zelo inovativnimi sredstvi prikazovali etnološke posebnosti dežel in njihovih prebivalcev. Črpali so tudi iz metod, ki so jih v ta namen uporabljale prav tako priljubljene etnološke razstave, ki so se kot laične različice misijonskih razstav prav tako delno razvijale pod okriljem »svetovnih razstav«, »kolonialnih razstav« in podobnih prireditev. V najeksplicitnejši obliki so etnološke razstave prikazovale tudi žive predstavnike omenjenih ljudstev (prim. npr. Hinsley 2016; Graham 2014; Ličen 2018).

Misijonske zbirke med muzeji in razstavami

Pred drugo svetovno vojno so po vzoru misijonskih zbirk po Evropi tudi v Sloveniji začele nastajati stalne zbirke predmetov iz misijonov; razstave so bile za javnost odprte tudi daljše časovno obdobje. T. i. »misijonski muzeji« so nastali v treh misijonskih organizacijah: v Klaverjevi družbi, pri lazaristih in jezuitih. Po raziskavah Marka Freliha in Anje Koren (2016) je bila Klaverjeva družba, ki ni bila redovna skupnost, nekakšen unikum. Kot laiška družba je želela pomagati misijonarjem in misijonskim ustanovam v Afriki. Leta 1888 ustanovljeno družbo so vodile izključno ženske, izpostave pa je imela po vsem avstro-ogrskem cesarstvu in v bližnjih regijah (Frelih in Koren 2016: 5–7). V Ljubljani je družba začela delovati leta 1906, leta 1929 pa se je preselila v stavbo na Taboru poleg lazariške cerkve Srca Jezusovega, kjer je odprla tudi muzej s predmeti iz afriških misijonov. Muzejsko zbirko Klaverjeve družbe po številnih selitvah danes hrani Slovenski etnografski muzej (Frelih in Koren 2016: 6–16). Dne 12. junija 1935 je bil pri jezuitski cerkvi Sv. Jožefa na Poljanah v Ljubljani odprt misijonski muzej, posvečen misijonu jugoslovanskih jezuitov v Bengaliji,³ znan tudi kot »Bengalski muzej« oz. »Indijski muzej«. Tudi predmete iz te zbirke danes hrani Slovenski etnografski muzej. Tretjo večjo muzejsko zbirko s predmeti iz misijonov v Aziji in Afriki je ustvarilo misijonsko središče lazaristov v Grobljah, katerega premoženje in prostori so bili žal uničeni (in izgubljeni) med drugo svetovno vojno.

Dvorana indijskega muzeja v cerkvi Sv. Jožefa v Ljubljani (vir: Naš indijski misijonski muzej 1935: 44).

Zapuščini jezuitskega muzeja in muzeja Klaverjeve družbe sta po spletu srečnih okoliščin kljub zelo turbulentnemu zgodovinskemu dogajanju sredi 20. stoletja v razmeroma dobrem stanju preživeli do danes. Zbirki, ki sta ostali v Slovenskem etnografskem muzeju, sta bili že in bosta brez dvoma še predmet raziskav (prim. npr. Frelih in Koren 2016). Pričujoči članek je posvečen razstavni obliki, ki je bila po svoji naravi bolj prehodna oz. začasna in je za njo zaradi tega ostalo tudi precej manj otipljivih sledi – misijonskim razstavam. Te so bile v 30. letih 20. stoletja v slovenskem prostoru sorazmerno pogoste ter presenetljivo priljubljene in odmevne.

Sam termin misijonska razstava je zajemal tri različne vsebine, ki so bile pogosto – ne pa vedno – razstavljene hkrati in z istim ciljem: pomagati misijonom. Prva vsebina misijonskih razstav je bila didaktična. Predstavljeni so bili zelo raznoliki predmeti iz misijonov, vse od flore in favne do obrtnih izdelkov in nepogrešljivih religijskih predmetov in upodobitev religijskih praks oz. bogov in božanstev. Da bi dežele, kjer so bili misijoni, bolje predstavili domači publikli, so razstave pogosto vsebovale tudi didaktično gradivo, zemljevide, pojasnila ipd.

Druga vsebina misijonskih razstav je bila promocijska. Razstave so predstavljale in slavile misijonarsko aktivnost, zgodovino misijonarskega udejstvovanja ter misijonarskih družb in redov. S promocijskega stališča sta bila kot dokaz, da k velikemu misijonarskemu podvigu lahko prispevajo tudi majhni narodi, pogosto predstavljena slovenska misijonarja Ignacij Knoblehar in Friderik Baraga. V medvojnem obdobju je pomembno vlogo igrala tudi nacionalna zavest, saj se je poudarjalo, da so to »naši« misijonarji in – v primeru bengalskega misijona – (domnevno) »naši«, torej jugoslovanski oz. slovensko-hrvaški misijoni. Promocija je apelirala tudi na obiskovalce, ki naj bodisi pomagajo misijonom z molitvijo, nakupom izdelkov, donacijo, naročnino na misijonski tisk in s podobnimi dejanji bodisi razmislijo, da bi se misijonarjem in misijonarkam celo sami pridružili. Za zbiranje darov so uporabljali tudi t. i. »zamorčke« oz. »bengalčke«, nabiralnike z vgrajenim mehanizmom, ki so, ko je vanjo padel kovanec, »pokimali« z glavo.

3 Za več podrobnosti o statusu tega misijona glej Motoh 2019.

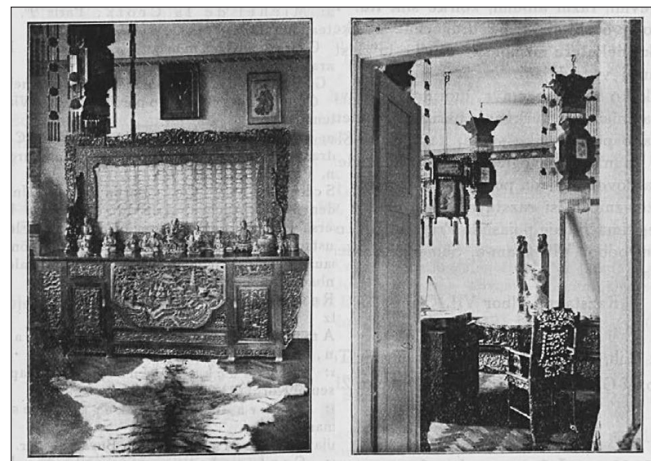
Tretja vsebina, ki je bila včasih del misijonskih razstav, včasih pa so bili temu posvečeni samostojno organizirani dogodki, so bili t. i. »misijonski bazarji«. V dobro misijonov so prodajali donirane izdelke in predmete, pogosto vezenine, posteljno perilo, prte ipd. Pri organizaciji tega tipa prodajnih misijonskih razstav je bil zelo aktiven red frančiškank Marijinih misijonark.

Misijonske razstave v Sloveniji do druge svetovne vojne

Prva misijonska razstava, o kateri imamo zanesljiva poročila,⁴ je bila ob V. Slovenskem katoliškem shodu septembra 1923 v Deželnem muzeju (prim. npr. Letno poročilo 2017: 108). Z drugim velikim cerkvenim dogodkom, s sedmim Mednarodnim akademskim misijonskim kongresom, je leta 1930 sovpadla tudi prva velika razstava na Ljubljanskem velesejmu. Kongres je v organizaciji vatiškanskega mednarodnega misijonskega centra v prvih dneh septembra potekal hkrati z velesejmsko prireditvijo. Prva misijonska razstava je bila vključena v program velesejma in poimenovana »misijonsko-etnološka razstava«. Med predmeti iz misijonov v Afriki, Aziji, Amerikah in Oceaniji so bili natančno predstavljeni Bengalija in indijska verstva, nekateri viri pa omenjajo, naj bi bila razstavljena tudi zbirka inženirja Ferda Lupše: tajski budistični kipci in Lupševe oljne slike tajskih templjev (Misijonska razstava 1930/31: 23–24). Predstavili so tudi misijonsko aktivnost in sočasne slovenske misijonarje z njihovimi rokopisi, misijonski tisk v Sloveniji in drugod, razglednice iz misijonov in drugo gradivo. Na osrednjem mestu predstavitve misijonske aktivnosti sta bila oljna portreta Knobleharja in Barage ter delujoči avtomatski tiskarski stroj Misijonske tiskarne. Predmete za etnološki del je prispevala Tsuneko Skušek, ki je s svojimi pohištvo, paravani, lestenci, tigrovo kožo in porcelanom opremila eno japonsko in eno kitajsko sobo.⁵ Tsuneko Kawase Kondo (pozneje tudi Marija Skušek) je bila žena nekdanjega avstro-ogrskega mornariškega oficirja Ivana Skuška ml., ki je ob vrnitvi iz Kitajske po prvi svetovni vojni v Ljubljano prinesel izjemno zbirko kitajskih predmetov in pohištva. Po njegovi smrti leta 1947 je vdova predmete podarila Slovenskemu etnografskemu muzeju, ki še danes hrani t. i. Skuškovo zbirko (Čeplak 2012: 98–117, glej tudi Hrvatin 2020). Tsuneko je s svojo hčerko (iz prvega zakona) Eriko na sejmu v japonski noši sprejemala pomembne obiskovalce in jim razlagala o razstavljenih predmetih (Misijonska razstava 1930/31).

4 Zaradi velikega števila tovrstnih prireditev v opisanem obdobju podana kronologija gotovo nehoti katero med njimi izpušča, vključuje pa tiste, o katerih je bilo v virih največ zanesljivih podatkov.

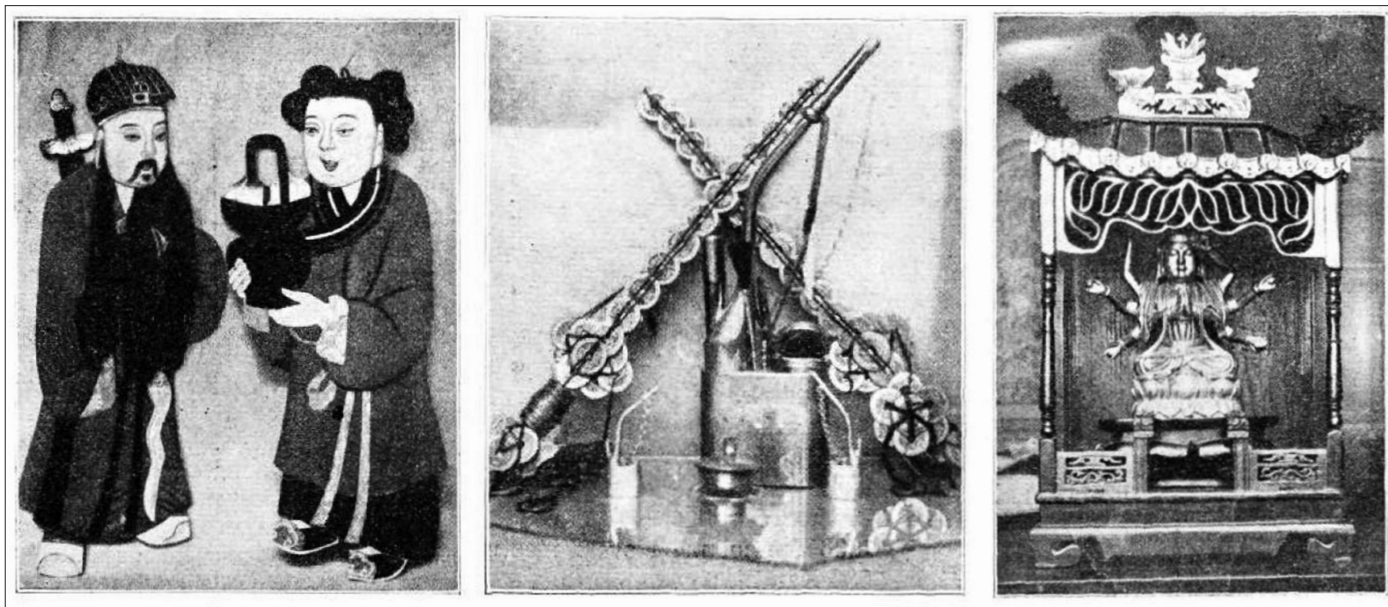
5 Za natančnejši popis postavitve gl. Misijonska razstava (1930/31).

Kitajske sobe na misijonski razstavi (vir: Dular 1930: 88–89).

Izjemno uspešni »misijonsko-etnološki« razstavi na Ljubljanskem velesejmu so sledile številne druge, v 30. letih 20. stoletja je bil nedvomno vrhunec te dejavnosti na Slovenskem. Julija 1931 so na Brezjah praznovali 1500-letnico efeškega koncila, na katerem so Marijo proglasili za Mater Božjo. Ob tej priložnosti so na Brezjah organizirali številne dogodke, nekatere med njimi pa posvetili drugi aktualni iniciativi, zborovanju s podpisovanjem spomenice z zahtevo po beatifikaciji škofa Barage. Ob tem so pripravili tudi misijonsko razstavo; morda je bila prav ta nato preoblikovana v potujočo razstavo. Pod pokroviteljstvom Družbe za širjenje vere in ljubljanske Unio Cleri se je še to jesen – z eksplicitno referenco na brezjansko razstavo – v slovenskih mestih začela serija misijonskih razstav. Razstava, ki so jo spremljala predavanja dr. Lamberta Ehrlicha in drugih, včasih pospremljena tudi s skioptičnimi slikami, se je iz Kranja (27. in 28. 9.) selila na Jesenice (11. 10.), v Škofjo Loko (18. 10.), Krško (24. in 25. 10.), Brežice (14. 11.), Cerklje (21. in 22. 11.), Šentjernej (začetek decembra), Škocjan pri Mokronogu (16. 12.) ter naslednje leto (1932) v Trebnje (31. 1.) in, najverjetneje, Presko (konec novembra). Takratni časopisi, predvsem *Slovenec*, so poročali o navdušenju nad razstavo, žal pa je zelo malo podatkov o razstavljenih predmetih in spremljajočih predavanjih in uporabljenem slikovnem gradivu.

Naslednja velika misijonska razstava je bila organizirana v prvih dneh januarja 1933 v Beli dvorani Hotela Union v Ljubljani. Razstava, ki so jo organizirali lazaristi (Kitajska misijonska razstava 1933: 3), je poleg nekaj kosov kitajskega pohištva prikazala tudi budistične kipce, druge kitajske lesene kipce in tiske z gledališko in mitološko motiviko. Razstavljeni so bili še primeri kitajskih pokrival in oblačil, kitajski denar, kitajske knjige in slikarstvo. Pri pripravi razstave je sodeloval misijonar na Kitajskem Jožef Kerec, ki je takrat obiskal Slovenijo in je poleg misijonskega muzeja, frančiškanov, salezijancev in Lamberta Ehrlicha zanj prispeval tudi nekaj predmetov. Kot je poročal *Slovenec* (Kitajska misijonska razstava 1933: 3),

Predmeti na razstavi v Hotelu Union januarja 1933 (vir: Trontelj 1934: 110–111).

so na razstavi od časa do časa na gramofonu zavrteli celo kako kitajsko skladbo.

Istega leta je misijonsko razstavo v svoj program ponovno vključil Ljubljanski velesejem oz., natančneje, jesenska prireditev Ljubljana v jeseni. Tokrat si je na štiri dele razdeljena misijonska razstava paviljon M delila s higiensko razstavo (»Ljubljana v jeseni« 1933: 4). Prvi del je bil z dvema slikarskima portretoma, z njegovimi knjižnimi in slikarskimi deli ter biografijami posvečen misijonarju Baragi. Drugi trije deli so bili geografsko razdeljeni. Prvega, posvečenega Indiji, so pripravili jezuiti iz bengalskega misijona. Po pričevanju *Jutra* je obsegal »indijske malike, strašne po svoji zunanosti, a velike umetniške vrednosti« (»Ljubljana v jeseni« 1933: 4). Kitajski del je obsegal pobarvane dežnike, pahljače in tiskovine v kitajskem jeziku, jedilne paličice in kitajske obredne instrumente. *Slovenec* piše, da so predmete zanj prispevali misijonarja Jožef Kerec in Engelhard Avbelj ter drugi misijonarji, dragoceno kitajsko pohištveno garnituro pa je prispeval Lambert Ehrlich (Misijonska etnografska razstava 1933: 4). *Jutra* navaja, naj bi Marijine misijonarke prispevale vezenine iz različnih kitajskih pokrajin (»Ljubljana v jeseni« 1933: 4). *Slovenec* omenja tudi, da je afriški razdelek, ki ga je pripravila Klaverjeva družba, med drugim obsegal predmete afriških ljudstev, kačje kože in izdelke misijonskih šol (Misijonska etnografska razstava 1933: 4).

Leta 1934 so dve misijonski razstavi organizirale sestre iz reda frančiškank Marijinih misijonark. Prva je bila sredi januarja v dvorani Zadružne gospodarske banke v Mariboru, druga pa novembra v Lichtenturnovem zavodu v Ljubljani. Razstava v Mariboru je poleg večjega števila predmetov iz Kitajske, Japonske, Indije, s Havajev, iz Belgijskega in Francoskega Konga in z Madagaskarja

predstavila tudi izdelke, ki so jih sestre izdelale za prodajo, predvsem vezenine in tekstilne izdelke za dom (Mariborske nedeljske vesti 1934: 3). Ljubljanska razstava je po opisu sodeč predstavila manj predmetov iz misijonov, ti pa so imeli poleg množice tekstilnih izdelkov bolj dekorativno vlogo. Kot navaja *Slovenec* (Misijonska razstava 1934: 3), je predmete za razstavo posodil misijonski muzej, na ogled pa so bili »maliki, razni ročni izdelki iz Kitajske in Afrike in več eksotičnih živali in ptičev iz Afrike«, poleg tega pa še »kot zapestje debela afriška kača« in prenosni oltarček, kakršnega uporabljajo misijonarji.

Februarja 1935 je bila misijonska razstava v Celju najverjetneje organizirana podobno kot potujoče misijonske razstave izpred štirih let. Poleg tridnevne razstave predmetov iz misijonov je celjska Ljudska čitalnica organizirala tudi misijonska predavanja s skioptičnimi slikami.

Zadnji razcvet misijonskih razstav v predvojnem obdobju sega v leto 1937. Poletje v novoustanovljenem misijonskem središču lazaristov v Grobljah je zaznamoval misijonski teden, med katerim so organizirali tudi odmevno misijonsko razstavo (Lepa misijonska prireditev 1937: 2). Septembra je na Ljubljanskem velesejmu ponovno gostovala misijonska razstava, tokrat izključno posvečena Indiji. Zasnoval jo je jezuitski misijonar Anton Vizjak, ki je bil v prvih letih te jugoslovanske misijonske postojanke misijonar v Basantiju. Od vseh misijonskih razstav je bila prav ta najbolje dokumentirana tako v dnevnem časopisju kot misijonskem tisku. Razstava je bila razdeljena na dvanajst delov (Obiščite vsi 1937: 34). V prvem so bili predstavljeni Indija, njen položaj v svetu in položaj »jugoslovanskega misijona«, v drugem pa postojanke jugoslovanskih misijonarjev v Indiji. Osrednja misijonarska postaja v Basantiju je bila v tretjem razdelku predstavljena z modelom v veli-

Fotografija »bengalske hiše« na Ljubljanskem velesejmu (vir: Kos bajne Indije 1937: 5).

kosti 1 : 100. V četrtem delu razstave sta bila v merilu 1 : 10 poustvarjena palača zamindarja, indijskega veleposestnika, in bengalski trg. Ob miniaturah stavb so predstavili še različne prebivalce, fakirje, trgovce, kmete, obrtnike ipd. Morda so za ponazoritev teh poklicev in družbenih skupin uporabili skupino kipcev iz indijskega muzeja, ki je danes v zbirki Slovenskega etnografskega muzeja.

V petem delu razstave je bilo v merilu 1 : 5 postavljeno bengalsko naselje. Postavitev je vključevala hišo, hlev, kuhinjo in tropsko pokrajino okrog naselja s palmami, sadeži in pridelki, poleg tega pa tudi polje in poljedelsko orodje. V šestem delu je stal model bengalske hiše v naravni velikosti z »ljudmi v pristni noši in naravni velikosti« (Obiščite vsi 1937: 34), iz česar lahko sklepamo, da je šlo za kipe. Z ohranjene fotografije ni mogoče jasno sklepati, ali so na razstavi prikazani živi ljudje ali zgolj lutke v naravni velikosti.

Po časopisnih odzivih sodeč je največjo pozornost javnosti izzvala postavitev z naslovom Indijska džungla, ki naj bi jo skupaj zasnovali Anton Vizjak, mojster preparator Viktor Herfort in ravnatelj mestnih nasadov Anton Lap (Misijska razstava 1937: 3). Na 40 m² veliki površini so med tropsko rastlinje postavili skupine indijskih živali, »3.20 m dolgega tigra z demonskim pogledom, ki napada bivola«, »kačo velikanko pitona, ki davi svoj plen« (Obiščite vsi 1937: 34) in še številne druge prizore.

V osmem razdelku so predstavili velike portrete misijonarjev in indijsko umetnost. Deveti del razstave so posvetili indijski mitologiji in kulturi. Religija je bila ponazorjena s kipi in slikami božanstev, z »bogoslužnimi in čarovniškimi predmeti raznih verstev in pokrajin« (Obiščite vsi 1937: 34), kultura pa z vsakdanjimi predmeti in domačo umetnostjo. Zadnje tri razdelke so posvetili misijonski praksi, najprej s prizorom iz misijonskega življenja, nato z upodobitvijo smrti sv. Frančiška Ksaverija in nazadnje s tremi zvonovi, ki so bili namenjeni v bengalski misijon. Razstavo je dopolnil misijonski bazar z ročnimi deli, vezeninami ipd.

Nastop deklet v indijskih oblekah (vir: Kos bajne Indije 1937: 5).

Naslednje leto avgusta je bila v Škocjanu posebna misijonska razstava postavljena v spomin na misijonarja Ignacija Knobleharja. Spomladi 1939 so misijonsko razstavo na ljubljanskem Rakovniku organizirali tudi salezijanci. Poudarek je bil na predmetih, ki jih je misijonar Kerec prinesel iz Kitajske, razstavili pa so tudi predmete, ki so jih salezijanski misijonarji poslali iz Ekvadorja, Indije in Japonske. Poleti 1939, ko je Ljubljana gostila kongres Kristusa Kralja, je mesto obiskal kitajski škof »Damjan Čeng«.⁶ Predmeti, ki jih je prinesel s seboj, so bili na ogled na misijonski razstavi pri ljubljanskih uršulinkah. Razstava je po poročanju *Slovenskega doma* vsebovala tako »4000 let star kitajski žrtvenik in dragocene porcelanaste izdelke« kot »pretresljive fotografije iz kitajsko-japonske vojske« (Misijska razstava 1937: 2). Razstava je bila nato na ogled tudi na Ptujju, v Mariboru in Slovenski Bistrici. Iz poročil o razstavi in spremnih predavanjih kitajskega škofa lahko razberemo, da so največ pozornosti javnosti pritegnili prav vojni prizori. Od začetka vojne v Evropi jih je tedaj ločil le še mesec dni.

Ko je azijske in evropske države zajela druga svetovna vojna, je bila misijonska aktivnost v glavnem onemogočena, med misijoni in matičnimi deželami so bile pretrgane tako komunikacijske kot finančne vezi. Ker so ostali povsem brez sredstev za preživetje, so še zlasti trpeli misijonarji v manjših misijonih. Nenavadno desetletje in pol, ko se je svet Evropi intenzivno približal prav z misijonarsko dejavnostjo, je le slabo dokumentirano. Zbirke družb in redov so precej škode utrpele med vojno, po njej pa zaradi zaplemb cerkvenega premoženja. Od večjih zbirk v slovenskem prostoru sta skozi ta proces sorazmerno ohranjeni izšli le zbirka Klaverjeve družbe in zbirka jezuitskega indijskega muzeja. Precej večji izziv sta identifikacija in rekonstrukcija preostalih zbirk, predvsem pa rekonstrukcija misijonskih razstav.

⁶ Verjetno Damian Cheng, glej Spletni vir 1.

Literatura in viri

- »Ljubljana v jeseni«. *Jutro*, 3. september 1933, 4.
- CORBEY, Raymond in Frans Karel Weener: Collecting While Converting: Missionaries and Ethnographics. *Journal of Art Historiography* 12, 2015, 1–14.
- DULAR, Milan (ur.): *Ljubljanski velesejem – jesen 1930*. Ljubljana: Uprava Ljubljanskega velesejma, 1930.
- DULAR, Milan: Ljubljanski sejem za naše gospodarstvo in kulturo – Ob dvajsetletnici ljubljanskega velesejma. *Kronika slovenskih mest* 7/2, 1940, 80–82.
- FRELIH Marko in Anja Koren: *Odmevi Afrike – Echoes of Africa*. Stična: Muzej krščanstva na Slovenskem, 2016.
- GRAHAM, Laura R. in H. Glenn Penny: *Performing Indigeneity: Global Histories and Contemporary Experiences*. Lincoln: University of Nebraska Press, 2014.
- HINSLEY, Curtis M. in David R. Wilcox (ur.): *Coming of Age in Chicago: The 1893 World's Fair and the Coalescence of American Anthropology*. Lincoln: University of Nebraska Press, 2016.
- HOOPER-GREENHILL, Eilean: *Museums and the Shaping of Knowledge*. New York: Routledge, 1992.
- HRVATIN, Klara: Golobje piščali iz Skuškovce zbirke Slovenskega etnografskega muzeja. *Glasnik SED* 60/1, 2020, 42–55.
- Kaj nam nudi kitajska razstava. *Slovenec*, 3. januar 1933, 3.
- KIRCHER, Athanasius. *China illustrata*. Amsterdam: Jacobum à Meurs, 1667.
- Kitajska misijonska razstava. *Slovenec*, 4. januar 1933, 3.
- Kos bajne Indije v Ljubljani. *Slovenec*, 5. september 1937, 5.
- Lepa misijonska prireditve v Grobljah. *Slovenski dom*, 21. junij 1937, 2.
- Letno poročilo katoliške cerkve v Sloveniji 2017*. Ljubljana: Slovenska škofovska konferenca, 2017.
- LIČEN, Daša: Razstaviti Drugega: Saidin prihod v Trst. *Glasnik SED* 58/1–2, 2018, 5–15.
- Mariborske nedeljske vesti. *Ponedeljski Slovenec*, 8. januar 1934, 3.
- MERRILL, Brian L. (ur.): *Athanasius Kircher (1602–1680), Jesuit Scholar*. Provo: Friends of the Brigham Young University Library, 1989.
- Misijonska etnografska razstava na velesejmu. *Slovenec*, 2. september 1933, 4.
- Misijonska razstava kitajskega škofa Čenga. *Slovenski dom*, 29. julij 1939, 2.
- Misijonska razstava na ljubljanskem velesejmu. *Slovenski dom*, 25. avgust 1937, 3.
- Misijonska razstava. *Katoliški misijoni* 2, 1930/31, 23–24.
- Misijonska razstava. *Slovenec*, 24. november 1934, 3.
- MOTOH, Helena: “Our Bengal Mission”: Negotiation of National and Transnational Agendas by Interwar Yugoslav Missionaries in Bengal. *Dve domovini/Two Homelands* 50, 2019, 33–51.
- Naš indijski misijonski muzej v Ljubljani, I. del. *Bengalski misijonar: Priloga Glasnika srca Jezusovega* 3/11, 1935, 44.
- Obiščite vsi veliko misijonsko razstavo. *Bengalski misijonar: Priloga Glasnika srca Jezusovega* 5/9, 1937, 34.
- O’MALLEY, John W., Gauvin Alexander Bailey, Steven J. Harris in T. Frank Kennedy: *The Jesuits: Cultures, Sciences, and the Arts, 1540–1773*, Vol. 1. Toronto: University of Toronto Press, 1999.
- PAINE, Crispin: *Religious Objects in Museums: Private Lives and Public Duties*. London in New York: Bloomsbury, 2013.
- SCHMIDT, Wilhelm: *Der Ursprung der Gottesidee: Eine historisch-kritische und positive Studie*. Münster: Aschendorff, 1912–1955.
- SIEGEL Jonah (ur.): *The Emergence of the Modern Museum: An Anthology of Nineteenth-Century Sources*. New York: Oxford University Press, 2008.
- Spletni vir 1: BRENDER, Andreas: *Catholic Hierarchy in China since 1307*; <http://www.bishops-in-china.com/default.asp?id=KGKDH>, 15. 12. 2019.
- TRONTELJ, Alojzij: Misijonske prireditve. *Kalendar srca Jezusovoga* 31, 1934, 108–111.
- WINGFIELD, Chris: »Scarcely More than a Christian Trophy Case?« The Global Collections of the London Missionary Society Museum (1814–1910). *Journal of the History of Collections* 29/1, 2017, 109–128.
- WINGFIELD, Chris: Missionary Museums. V: Gretchen Buggehn, Crispin Paine in S. Brent Plate, *Religion in Museums*. London in New York: Bloomsbury, 2017, 231–238.

Asia between Tigers and Idols: Missionary Exhibitions in Slovenia in the First Half of the 20th Century

The paper focuses on the phenomenon of missionary exhibitions in Slovenia in the first half of the 20th century. In the first part, it contextualizes missionary exhibitions within a wider framework and historical development of such exhibition practices. In this regard, it places a special focus on the collections of curiosities and early missionary museums, while also analysing the intertwined missionary and ethnographical approaches in the period in question. In the second part, the paper focuses on an analysis of the phenomenon of missionary exhibitions in Slovenia in the first half of the 20th century and also analyses the relation between permanent missionary museums and temporary missionary exhibitions. In order to explore these connections, it traces the history of three permanent missionary exhibitions: that of the St. Peter Claver Society, of the Lazarists and of the Yugoslav Jesuit mission in Bengal. Moreover, it explores the initiatives that contributed to the organisation of these exhibitions and the phenomena that developed from these exhibition practices. It provides a detailed analysis of the displays and other characteristics of missionary exhibitions that were part of the Ljubljana Fair, those that were organised as travelling exhibitions and some other one-time missionary exhibitions. The exhibitions at the Ljubljana Fair in particular provide rich analysis material, since they were designed in a complex way, efficiently mixing the missionary agenda with didactic purposes.

